

RYBITW (142) *sb m*

sg *N* rybitw (34). ◇ *G* rybitwa (10). ◇ *D* rybitwowi (6). ◇ *A* rybitwa (6). ◇ *I* rybitwem (2); [-em], - (e)m (2). ◇ *V* rybitwie (3). ◇ *pl N* rybitwi (26), rybitwowie (7); -owie *Prot*, *CzechRozm*, *StryjKron* (2); -i : -owie *BierEz* (1:1), *BielŻyw* (1:1), *RejPosWstaw* (1:1). ◇ *G* rybitw(o)w (10). ◇ *D* rybitwom (5); -om (2), -(o)m (3). ◇ *A* rybitwy (14). ◇ *N a. A* rybitwi (1) *SarnStat*. ◇ *I* rybitwami (5) *MurzNT* (2), *KrowObr*, *WujNT* (2), rybitwy (5) *OpecŻyw*, *BielKron*, *RejPos* (3). ◇ *L* rybitw(a)ch (6), rybitwi(e)ch (1) *RejPos*. ◇ *V* rybitwi (1). ◇ **[du I (cum nm) rybitw(o)ma OpisyPozn.]**

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Ten, kto trudni się łowieniem ryb, też innych stworzeń wodnych, rybak, wędkarz; piscator Murm, Mymer¹, BartBydg, Vulg, PolAnt, Mącz, Cn; hamiota Mącz, Cn; scapharius Mącz (133) : Rybitw ieden ná ieźierze/ Gdzie więc ryby częŕŕto bierze: Sieci tám łobie rozrzucił/ Aby nimi co vchwycił. BierEz H4, I2, I2v, I3; OpecŻyw 40; Murm 185; Mymer¹ 14v; BartBydg 116v; FalZioł II 23, IV 30b, 31c [2 r.], 32c, V 51v; ARiŕtipus [...] gdy Dionifiŕus okrutny nan plunął [...] tak rzekł, Rybitfowie od morza wielkie burze cirpią: chcąc nałowić małych ryb, y czemuż bych ia też niezcierpiął vplwania [...] abich wielką rybę włowił, to ieŕt, cznotę cirpliwoŕci. BielŻyw 56, 1 [2 r.]; WróbŻołt iiv; LibLeg 11/63v, 89; Item Ribithwowi Thomkovi thamze Wpruŕzyech gdi zelbyągą yachal 12 gr. vkradl wnoczi na Gołpodzie LibMal 1543/74v, 1543/77, 1552/168; SeklKat A5; MurzNT 133v; KromRozm II f4v; KromRozm III Nv, O4; Leop Is 19/8; Okuń goni Płócičkę/ á Okuniá Szczuká/ A lámá fie theż lęka v rybitwá tłuká. RejZwierz 125; BibRadz Hab 1/14, Luc 5/2; Apoŕtoły też proŕte/ y chude rybitwy ná ŕwiát do nas był poŕłá/ áby ŕaden nie rzekł/ áby on mocą albo ŕwiecką ŕpráwá iáká/ Koŕcioł ŕwoy zbudował OrzRozm Hv; rybitwi ŕnich [mieszkańców pewnej wyspy] niepołpoliçi/ łowią ryby báwełniánymi ŕieciámi BielKron 452v, 21, 182v, 442v [2 r.], 462v; Conchyliarius, Rybitw który ŕołwie morskie łápa Mącz 62c; Scapharius, Rybitw álbo ŕeglarz Mącz 371a, 50c, 153a, 301a, 467a, 504d; Prot Cv; Iemiołá wodna/ w brzegách ieźiernych á rzék muliŕtych roŕcie [...]: Figurá [tj. rycina jemioly] niemogłá być ták pretko [!] gotowá: wŕzakŕe Rybitwom ieŕt znáiomá. SienLek Yyy; [Apollon] Czwarthego dnia vŕzrał iednego Rybitwá á on ryby łowi HistRzym 11v, 11v, 12 [2 r.], 12v, 24, 28 (30); RejPos 159v, 173v, 174, 277, 305v; RejPosWstaw [143²], [143²]v; Zdawná on [Jezus] ŕpráwy wielkie przes tákie [tj. prostych ludzi] ŕpráwował/ K temu ná Apoŕtołŕtwá rybitwy był pobráł. MycPrz I A4v; CzechRozm 254; Bo ŕyn wielkiego Konŕtántego/ zá wielką łobie czeŕć poczytał/ iŕz iego oycá ciáło/ v drzwi rybitwá (to ieŕt v koŕciołá ŕwiętego Piotrá) pogrzebione leży. SkarŻyw 92; StryjKron 351, 437; ReszPrz 101; WujNT Matth 4/18, Mar 1/16, Luc 5/2; SarnStat 1089; CiekPotr 32; Ná wŕzytko pozwaláią zgołá młodym głowom: A dzieci wierzą chytrym y powabnym łowom. Ták rybitwi płóciom popuŕzczáią wędy: A rybá fie obráca zá ponętą wŕzędý. KlonWor 55; [abowiem [cesarz] lekki lud poŕłá [...] nádoł rzeki/ ktorzy przez rybitwa álbo przewozniká brod nálezi przez rzekę BielKron 1551 113; LustrWpol I 127; Z starodawnego zwyczáju ci wszyscy rybacy albo pro tempore existentes, kiedy jest uchwałá wojenna, wyprawują wóz {z} dwiema koniami z sieciami rzemioŕu ich należącymi i z dwiema rybitwoma przy p. staroŕcie poznańskim. OpisyPozn 1564/65 nr 9, 1569 nr 13, 1598 nr 22; StryjKron)(3v (Linde); ŁaszczRecepta 35; Rybitwi co po ŕkálách*

nád morzem miełzkáią/ A żywność z łámych tylko ryb obmyślewáią/ Vłtyłzawłszy żáłołny płáč y nárzekánie [...] Wśiadwłszy ná łodzi fwoie onych rátowáli *ZbyłDroga E (Linde)*].

W porównaniach (3): bo iáko trudno iełt chćiwym Rybitwom w przezroczyftéy wodzie/ włović chytrégo y płytkiégo węgorzá/ tákże téż trudno iełt/ ludzióm nádełthym/ á ku dobremu mieniu chćiwym/ mieyłtćá dołtáć w łpokoynéy Rzeczypołpolitéy zacnégo. *OrzQuin C2; CzechEp 205; Vocatio* ábo powołánie káżdego człowieká/ iełt łodziá iego ná ktorey pływa/ y iáko rybitw iáki/ łowi łobie ryby rozmáite w tym morzu *KlonFlis A4*.

Wyrażenie: »rybitw morski« (1): Połpolita to iełt v rybitwom morłkich/ iż gdy iáką wielką rybę włowią/ tedy łie profłzá ná vczthy *BibRadz I 288d marg*.

Szereg: »rybitw i myśliwiec« (1): áż zás potym przez rybitwy y myłliwce przywiedzie ie [*tj. lud żydowski*] Pan do ziemie łwey *Leop Ier 16 arg*.

Przen: *O przywódcach duchowych, krzewicielach wiary, kapłanach, apostołach w Kościele chrześcijańskim (w nawiązaniu do słów Jezusa: „uczynię was rybakami ludzi”) (31) : Leop Ier 16/16; RejZwierz 125; Oto śłé do wiele rybithwow/ mowi Pan/ áby ie [synów izraelskich] łowili/ Y potym połłé do wiele łowcow áby ich chwytháli *BibRadz Ier 16/16, I 391b marg; Słuchayże iáko mu łie opowádáią ci wdziéćni rybitwi iego: Iż miły Pánie teźciechmy pirwey łowili w nocy á w ciemnołciach/ to iełt/ w omyłnych náukach y w onych łrogołciach zakonu łtárego ále theraz iuz w imię łłowá twoiego rozrućimy łiatki fwoie. RejPos 176v; Dayże nam przy tych wiernych profłaczkoch twoich/ á przy thych wiernych ribitwiech twoich włtáwicznie łtác/ á mocnie przy tych náukach ich wytrwác *RejPos [278], 176 [3 r.], 176v [8 r.], 177v [2 r.], 277v, 331; CzechRozm 235v; LatHar 258.***

Wyrażenia: »rybitw ludzi, ludski, na ludzi« = *piscator hominum PolAnt, Vulg (4:2:1): OpecŻyw 40; MurzNT Matth 4/19; Tákowe łlugi kościołá Świętego/ tzáłem Duch Święty zowie Budownikámi/ Sędziámi/ obłokámi rołé y wyroki Boże wipułtżáiącyymi/ Rybitwámi ludzi/ wołmi młocącyymi/ y iárzmo Páná Kryłtułowo nołącyymi *KrowObr 5; Wierny łzáfárz łłow Páńłkich rybitw ná ludzi. RejPos 277v marg, 277v; WujNT Matth 4/19, Mar 1/17.**

»mistrz rybitwow« = *św. Piotr (1)*: Do tey łámey łodzi kościołá Pan włtąpił/ w ktorey Piotr iełt Miłtrzem połtánowion: y przetoż teź iemu rzeczono; Záiedz ná głébiá: nie tylko áby on iáko przednieyłzy łprawcá y miłtrz rybitwow/ ná łowienie ryb inne wywodził: ále [...] *WujNT 211.*

[*Zestawienie*: »pieczęć Rybitwa« = *pierścień Rybaka (łac. annulus piscatoris), pieczęć sygnetowa papieży z wyobrażeniem św. Piotra zarzucającego sieć z łodzi: A ten łift [papieża na Miłościve Lato] tylko do łzełci miełięcy odedniá obwiełzczenia iego/ będzie wáżny. Dan w Rzymie v łwiętego Piotrá/ podpieczęćią Rybitwá/ dziełátego dniá Grudniá. Roku Páńłkiego. MDLXXV. UchańList B3v.*]

2. *zool. Zestawienie*: »rybitw modry« = *Alcedo atthis L.; zimorodek zwyczajny, ptak z rodziny zimorodków włáściwych (Alcedinidae) o mieniácyym się upierzeniu niebieskawozielonym i szafirowym; gavia, larus Cn (2) : Rybitw modry: Iłpida, Eisuogiel. SienLek 246, Xxx3v.*

3. *n-loc Miejscowość a. dzielnica Poznania*: »Rybitwy« (7) : Item vkradł szyełtrzcenczevi łzwemv Schimvnovi 2 kołłuli, kthore za 8 kwarthnyk ná Rybithwach nyewyłzczie yedney przedal. *LibMal 1545/106; pothemze mv organifłtha kazal zdomv precz, y przenyołł łzye do pyekarky ná Ribithwy LibMal 1547/125, 1544/81v, 1547/136v, 1551/160, 162, 1554/184.*

Cf **RYBAK, RYBOŁOW**

JR